

"Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılına Girerken Türkiye" Çalıştay Dizisinden Perspektifler

Bekir Ağırđır - Prof. Dr. Ali Yaycıoğlu
(Çalıştay Dizisi Proje Eş Koordinatörleri)

Prof. Dr. Murat Somer - Prof. Dr. Ali Yaycıoğlu
(Cumhuriyet ve Demokrasi Çalıştayları Eş Moderatörleri)

Prof. Dr. Evren Balta - Barçın Yinanç
(Küresel Dönüşüm ve Ulusal Strateji Çalıştayları Eş Moderatörleri)

Prof. Dr. Ceyhan Elgin - Prof. Dr. Burça Kızılırmak
(Refah ve Bölüşüm Çalıştayları Eş Moderatörleri)

Dr. Ümit Şahin - Prof. Dr. Eriñç Yeldan
(Çevre ve Kalkınma Çalıştayları Eş Moderatörleri)

Giriş

Bekir Ağırđır

Gerekçe

Bu yıl Cumhuriyetimiz'in 100. yılını kutlamaktan onur ve kıvanç duyuyoruz. Kuşkusuz birinci yüzyılda başarılarımız var, ekonomide de toplumsal yaşamda da teknolojide de dış politikada da. Cumhuriyet'in başlangıcında hedefimiz "muasır medeniyete" ulaşmak, çağdaş kurum ve kuralları inşa etmek, laiklik, eğitim, hukuk hedefleriyle toplumsal dönüşümü sağlamaktı. Elbette "muasır medeniyet" yolunda hâlâ yapmamız, başarmamız gereken çok ödevimiz, sorumluluğumuz olduğunun da farkındayız.

Cumhuriyet Türkiye'de ortak bir gelecek hayali, eşit ve özgür yurttaşlık ideali, eğitim vasıtasıyla fırsat eşitliği, altyapı ve kalkınma hamlesi ve halkımızın değişen şartlara göre kendini dönüştürebilme iradesi ve gücü kazandırdı. 100 yıllık Cumhuriyet aynı zamanda, uzun yılları kapsayan dalgalanmalarla geçen demokratikleşme mücadelelerine sahne oldu. Toplumsal hayatımızı iyileştirmeye yönelik ekonomik, sosyal, anayasal ve idari reform girişimleri yaşadık. Bu mücadele ve girişimlerin bir kısmı başarılı oldu, bir kısmı başarısız. Ama geçen yüzyılda önümüzdeki yüzyılı tasarlamak için çok büyük tecrübeler, dersler, birbirinden farklı yaklaşımlar, idealler, ütopyalar elde ettik. Bugün iç bünyemizde ve dünyadaki eski ve yeni zorlukları aşip mutlu bir ülke oluşturmak için kendimizi dönüştürme irademizi göstermemiz gereken yeni bir eşikteyiz.

Yüz yıl önceki dünya ile bugün arasında belirgin bir fark var. Bugün yalnızca kendimize değil dünyaya sözü ve iddiası olan bir modeli geliştirmek elimizde. Başaracağımız her şeyin dünyaya da örnek olacağına, ilham vereceğine inanıyoruz.

Öte yandan dünya bir belirsizliğe ve karmaşıklığa doğru gidiyor. Siyasal ve ekonomik egemenlik kavgası birçok bölgesel sıcak savaşa dönüşmüş durumda. Yanı sıra küresel iklim krizi, ekonomik kriz, enerji ve gıda krizi derinleşiyor.

Tüm dünyada gerek ülkeler arası gerekse de ülkelerin kendi toplumsal katmanları arası adaletsizlik derinleşiyor ve yoksulluk kalıcılaşıyor. Küresel olarak ve her bir ülkede kültürel kimlikler, inançlar arası gerilimler artıyor.

Bu karmaşa Türkiye için riskler kadar fırsatlar da üretiliyor. Türkiye insanlığın yaşamakta olduğu tüm siyasal, ekonomik ve sosyal buhranın laboratuvar ülkesi gibi. Bu koşulları fırsata çevirebilmek ise en önemli kaynağımız insanımızın gayreti, umudu ve potansiyelini hayata geçirme imkanlarını sağlamaktan geçiyor.

İnsanımızın değişim arzusu ve çabasını, hala kuvvetli biçimde süren göç ve kentleşme çabalarından, teknolojik sıçrama ve değişime uyum hızından, toplumsal cinsiyet eşitliğindeki farkındalık yükselişine kadar hayatın her alanında gözleyebiliyoruz. Bireysel hayatlarında çoğulcu, hoşgörülü, sorun çözücü bir toplumuz. Fakat ortak sorunlarımızın çözümünde, yurttaş olma gayretimizde temkinlilik, ikirciklilik de gözlüyoruz. Yaşanan kutuplaşmalar ve siyasal gerilimler nedeniyle bireysel hayatlarımızdaki değişim arzu ve gayreti ortak alanlara yansımıyor. Siyasal kutuplaşmaların toplumda hukukun üstünlüğüne inancın, ortak yaşama iradesinin ve toplumsal psikolojide "biz" duygusunun eksilmesine neden olduğunun da farkındayız.

O nedenle insanımızın azımsanmayacak bir kısmının umutsuz, tedirgin ve temkinli olduğunu kabul etmeliyiz. Bir taraftan ekonomik yaşam koşulları ağırlaşırken, toplum kimliklere, kutuplaşmalara sıkışmış durumda. Çok sayıda insanımız, özellikle de gençlerimiz geleceklerini başka memleketlerde arıyorlar, beyin göçü dur durak bilmiyor.

Nitekim TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması¹ bulgularında yıllara göre mutluluk düzeyleri incelendiğinde; 2003 yılında mutlu olduğunu ifade eden bireylerin oranı %59,6 iken 2022 yılında bu oran %49,7 olmuştur. Yaş gru-

¹ https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/yasam_memnuniyeti_arastirmasi.pdf

buna göre mutluluk düzeyi incelendiğinde; 2022 yılında 18-24 yaş grubundaki bireylerin %47,9'u, 65 ve daha yukarı yaştaki bireylerin ise %57,7'si mutlu olduklarını belirtmiştir. Yani TÜİK bulgularına göre her iki yurttamızdan birisi kendisinin "mutsuz" olduğunu söylüyor.

TÜİK'e göre çalışan bireylerin kazancından memnun veya çok memnun olanların oranı yalnızca %43,3 iken memnun olmayanların oranı %56,7.

Aynı araştırmaya göre bireylerin kamu hizmetlerinden genel memnuniyet düzeyleri incelendiğinde; 2022 yılında en yüksek memnuniyet oranı %75,9 ile asayiş hizmetlerinde gerçekleşmiştir. Bunu sırasıyla; %69,7 ile ulaştırma, %65,6 ile sağlık hizmetleri, %63,8 ile Sosyal Güvenlik Kurumu hizmetleri, %59,5 ile adli hizmetleri ve %59,3 ile eğitim hizmetlerinden memnuniyet takip etmiştir. Erkeklerin %74,7'si ve kadınların %76,6'sı ekonomik koşulları nedeniyle daha ucuz ürün tüketmeye başladığını ifade etmektedir.

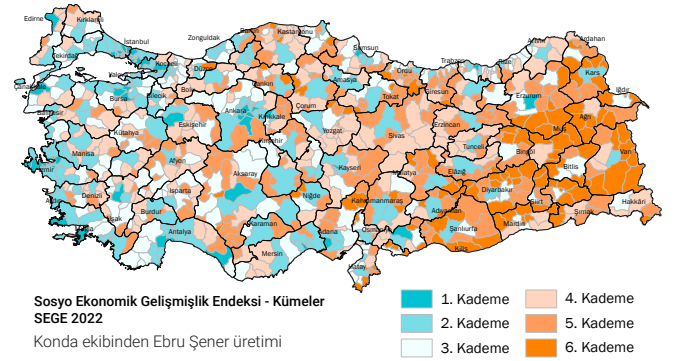
Beş yıl sonrası için kişisel durumunun gelişeceğini ifade eden bireylerin oranı, 2003 yılında %44,4 iken 2022 yılında bu oran yalnızca %28,4 olmuştur, yani her dört kişiden üçü beş yıl sonrası için de umutsuzdur.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı da demografi, istihdam ve sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, finans, rekabetçilik, yenilikçilik ve yaşam kalitesi başlıklarından oluşan 56 değişken ile sosyoekonomik gelişmişlik endeksi hesaplamaktadır². Buna göre Türkiye'de bulunan 973 ilçe, 6 kademeye ayrılmakta, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi en yüksek olan ilçe İstanbul-Şişli, en düşük olan ilçe Şanlıurfa-Harran olmaktadır. Sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi en yüksek olan 1. kademede ilçe sayısı 67 iken 2. kademede 173, 3. kademede 175, 4. kademede 215, 5. kademede 222, 6. kademede ise 121 ilçe bulunmaktadır.

Aşağıdaki haritada görüldüğü gibi, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi doğu bölgelerine doğru gidildikçe düşmek-

	İlçe sayısı	En düşük endeks değeri	En yüksek endeks değeri
1. Kademe	67	1,632	6,959
2. Kademe	173	0,396	1,581
3. Kademe	175	-0,173	0,379
4. Kademe	215	-0,493	-0,178
5. Kademe	222	-0,500	-0,824
6. Kademe	121	-1,447	-0,831

tedir. Aslında harita sosyoekonomik bakımdan ilçeler ve bölgelerarası gelişmişlik farkını da anlaşılır biçimde göstermektedir. Bu harita ekonomik bakımdan yüzde yolda başardıklarımızı da başaramadıklarımızı da ve bugünkü ödevlerimizin ve sorumluluklarımızın ne olduğunu da göstermektedir.



Dünya ve Türkiye pandemi, ekonomik krizler, iklim krizi, toplumsal gerilimler ve jeopolitik riskler gibi bir dizi ciddi sorunla sınırlanırken Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılına eriştik.

Tüm büyük olayların kilometre taşı niteliğindeki yıl dönümleri gibi Cumhuriyetimiz'in 100. yılı da bir yandan büyük bir duygu yoğunluğu yaşatırken diğer yandan geçmişten gelip geleceğe yönelen bir yeniden düşünmenin, neyi iyi neyi eksik yaptığımızı değerlendirmenin fırsatını üretti; gelecek için yeni bir ortak ufka, vizyona duyduğumuz ihtiyacı da gösterdi.

Bugün yaşanan bazı sıkışma, tıkanma ve sorunların yüzde yolda başardıklarımızın ve başaramadıklarımızın ürünü olduğunun da bilincindeyiz.

² Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, SEGE 2022: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Seviyeleri Araştırması, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2022

İhtiyaç duyduğumuz büyük toplumsal uzlaşmayı, demokratik müzakere ve uzlaşma süreçleriyle üreteceğiz. Toplumumuzun ikinci yüzyılımızda daha iyi bir geleceği hak ettiğine, farklılıklarımızla bir arada onurlu yaşamı kurabileceğimize inanıyoruz.

Bu yolda en önemli gereklilik, büyük toplumsal uzlaşma ve ortak geleceğe inancı yeniden tesis etmektir. Bunun yolu ise birbirimizle ilişki kurmak, tanımak, konuşmak, dinlemekten geçiyor. Bu iklimi yaratma sorumluluğu yalnızca siyasi aktörlerin değil; başta sivil toplum örgütleri olmak üzere tüm toplumsal ve siyasal kümelerin katkılarıyla, çabalarıyla "ilişki ve diyalog" zeminleri oluşturulabilmesi gerekiyor.

Küresel dönüşüme ve teknolojik sıçramaya uyumun gereği olan "dijital dönüşüm", yerkürenin ritim değişikliğine, iklim krizine uyumun gereği olan "yeşil dönüşüm" her aktörün gündeminin ilk sırasında. Bu alanlar toplumun farklı kesimleri arasında diyalog ve ortak anlayışlar oluşturulması pratiğinin oluşması için fırsatlar sunuyor. Öte yandan bu uyum çabalarının bir katmanının da toplumsal ihtiyaç ve taleplerdeki değişime uyum olduğunu görüyoruz.

Son derece olumsuz siyasi ve toplumsal koşullarda başarılan bağımsızlık savaşı neticesinde Cumhuriyetimiz'i kurmuştuk. Cumhuriyetimiz'in 100. yıl dönümünde, içinde bulunduğumuz küresel ve ulusal koşullarda geleceğimizin önündeki engelleri aşmak için en çok kendi birikimlerimize güvenebiliriz. Birikimlerimiz bizi ekonomik ve toplumsal olarak çok daha iyi seviyelere getirebilir.

Tüm bu ekonomik ve toplumsal sorunların çözümünün siyasi zeminde, siyasi müzakereler, ikna süreçleri ve toplumsal uzlaşmalarla bulunacağını bilincindeyiz. Bu görev doğal olarak siyaset zeminine, partilere ve liderlere düşüyor. Farklılıklarımızla bir arada büyük toplumsal

uzlaşmayı, her birimizin onuruyla kendini var hissedebileceği ortamı üretecek olan siyasettir. Bunun için de öncelikle özgür tartışma, ikna ve uzlaşma süreçlerinin demokratik biçimde çalışabildiği bir zemine ihtiyacımız var.

Biz çok şanslı bir ülkeyiz. Çünkü Göbeklitepe'den başlayan 12.000 yıllık bir medeniyetler tarihine tanıklık etmiş bir coğrafyada yaşıyoruz. Bu coğrafya bir yandan uygarlıkların, dinlerin, geleneklerin harmanlandığı bir mekân, diğer yandan Doğu ile Batı arasında hem ticaretin hem insan göçlerinin de geçiş yoluydu. Bugün de enerji kaynaklarının, ticaretin ve maalesef yurtlarından sürülen insanların geçiş yolu. Ülkemiz bugün de Doğu ile Batı arasında köprü olma potansiyeline sahiptir.

Biz çok şanslı bir ülkeyiz çünkü topraklarımızın yer üstü, insanı, tarihinden gelen birikimi, kültürel zenginliği ve doğasıyla yer altından çok daha zengin ve bu zenginlik daha sürdürülebilir nitelikte. Ülkemiz bugün mirasına sahip çıktığımız medeniyetleriyle, bugün üzerinde yaşayan insanlarıyla, doğasıyla, tarihiyle eşsiz ve zengin bir kültürel çeşitliliğe sahip.

Dolayısıyla toplumsal diyalog ve uzlaşmalarla yazacağımız yeni hikayemizin dayanağı, insanımızın gayreti, umudu, enerjisi. Umudumuzun dayanağı, insanımızın tüm farklılıklarıyla bir arada bir geleceğe olan umudu, inancı.

Dünyadaki başarılı ülke örnekleri gösteriyor ki kalkınmanın gerçekleşmesinde her aşamada birlikteliğin ve dayanışmanın büyük önemi var. İş dünyası ile üniversiteler, iş dünyası ile kamu kurumları, iş dünyasının kendi içerisinde tedarik zincirleri ve kümelenmeler birlikteliğin önde gelen örnekleri. Teknolojiyi geliştirmek de insan yetkinliklerini yükseltmek de kurum ve kuralları çağın gerektirdiği biçimde dönüştürmek de ancak dayanışmayı geliştirmek, bilim özgürlüğü ortamını sağlamak ve her türlü ayrımcılığı gidermek sayesinde gerçekleşiyor.

Tekil konularda yapmaya gayret ettiğimiz tüm reformlar, sektörel çabalar sonunda gidip siyasi gerilim ve kutuplaşmalara rehin olabiliyor. Onca emek ve çaba yeterli sonucu vermiyor. Başka bir yerden başlamak gerekiyor. Bir kez daha anlıyoruz ki, toplumların gelişmesinde güven, öngörülebilirlik ve özgürlük ortamının gerekliliği çok açık. Güven ortamının oluşması ise din, ırk, cinsiyet ve etnik köken ayrımı yapılmayan, siyasi kutuplaşmalardan ve fay hatlarından kurtulmuş, tüm kesimleri kapsayan eşit ve adil bir yaşam ortamı yaratmaya, bu ortamın evrensel hukuk kurallarına uygun olarak sürdürülmesi gereğine dayanıyor.

Yaşadığımız süreçler ve deneyimlerimiz, ekonomik kalkınma için artık yalnızca ekonomik aktörlerin refahını yükseltmenin yetmeyeceğine, toplumsal kalkınmanın da ekonomik kalkınmaya eşlik etmesinin gerekliliğine ve bunun için de demokratikleşme, hukuk ve siyasi reformların da aynı zamanda yapılması zorunluluğuna işaret ediyor.

İşte "Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılına Gिरerken" zihniyet değişikliğinin kaçınılmaz hale geldiğini ve bu değişimi başarmadan kurum ve kural değişikliklerinin yeterli olmadığını görüyoruz.

Bir başka dikkat çekici sorunumuz, kutuplaşma nedeniyle zihni ve duygusal ambargoların değerlerimizi de dilimizi de ayrıştırıyor oluşu. Laiklik, hukukun üstünlüğü, eğitim, gelir adaleti gibi konularda insanlık tarihinin evrensel kazanımları üzerinde bile aktörler de sade yurttaşlar da kutuplaşan pozisyonları üzerinde ayrışıyor.

O kadar ki bu kutuplaşmış pozisyonlar, tartışmalarda kullanılan dile ve seçilen kavramlara, argümanlara yansıyor. Bu durum tartışma ve müzakere süreçlerinde uzlaşma ve ikna süreçlerinin önünde zihni ve duygusal eşikler üretiyor.

Yine bir başka sorun, en temel ihtiyaçlarımızda ve ortaklaşmamız gereken değerlerde dahi ikilemlerin içine

sıkışmış olmamız. Kutuplaşmadan kaynaklanan bu sıkışmışlık; cumhuriyet ile demokrasi, refah ile adil gelir dağılımı, çevre ile kalkınma bir arada olamazmış gibi izahı ve anlaşılması zor ayrışmalar üretiyor.

İkinci yüzyılımıza girerken dünya ve ülke gidişatının doğurduğu büyük sorulara ve bünyesinde bu soruların yanıtlarını barındıran ikiliklere eğilme ihtiyacından hareketle dört soru ortaya koyduk ve bu soruları toplumun değişik kesimlerinden katılımcılarla düzenlediğimiz çalıştaylarda tartışmaya açtık:

- Cumhuriyeti ve demokrasiyi birlikte nasıl güçlendireceğiz?
- Ulusal stratejimizi küresel dönüşümler içinde nasıl konumlandıracağız?
- Refahı artırırken bölüşümü daha adil nasıl yapacağız?
- Kalkınmayı sağlarken çevreyi nasıl koruyacağız?

Çözümler elbette hemen birkaç toplantıda bulunmayacak; biz de bu soruları reçeteler üretmek için sormadık. Bu sorular üzerinde sadece "söyleşmek" dahi uzlaşma yolunda yeni diyalog kapıları açacak.

Toplumsal uzlaşma ve yeniden inşa süreçlerinin önündeki en büyük engel, zihni ve duygusal ambargolar. Kutuplaşmalar, teması ve ilişkiyi engelliyor. Tanış olmanın, ilişki ve selam mesafesinde olmanın olumlu sonuçları yerine; her türlü fiziki ve fiili yakınlaşmalara, karşılaşmalara rağmen siyasal aktörlerin, toplumsal kesimlerin ve farklılıkların birbirlerine sağırlaşmaları, dilsizleşmeleri gerçeği ile karşı karşıyayız.

Bu nedenle çalıştaylarımız zihniyet değişikliğini, toplumsal uzlaşmanın önündeki zihni engelleri ve duygusal ambargoları aşmayı hedefledi. Bu amaçla da temas ve ilişki platformlarını çoğaltarak, güçlendirerek birbirimizi dinlemek, birbirimizle konuşmak, kısaca söyleşmek için bir araya gelindi.

Amaç ve Yöntem

Her konuda ilgili ve taraf olan aktörlerin birbirleriyle temas edebildikleri ilişki platformları oluşturarak söyleşme süreçlerini tetiklemek ve güçlendirmek üzere çalıştaylar düzenlemek için yola çıkıldı. Bu amaçla vaka analizi olarak ülkenin siyasi ve entelektüel aktörlerinin sıkıştıkları gözlenen kritik ikilemler, ilişki ve söyleşme platformlarının konusu yapıldı. Her bir çalıştayda birbiriyle açık ya da kapalı bir şekilde gerilim içinde görünen, ülkemizin içine sıkıştığı temel ikilemler irdelendi; Türkiye'nin yeni dönemde önündeki ikilemleri çözerek nasıl yoluna devam edeceği tartışıldı. Sürecin sonunda kurum ve kural değişikliklerine dair "yapılacaklar listesi" hazırlamaktan ziyade dönüşüm ve toplumsal uzlaşma süreçleri tetiklenmeye çalışıldı. Bir bakıma yeni bir "Türkiye sözlüğü" hazırlamak veya en azından ilk sayfalarını yazmak amaçlandı.

Örneğin; hâkim kanaat cumhuriyet ve demokrasi ya da kalkınma ve bölüşüm meselelerindeki ikiliklerde zıtlık ve çatışma görürken, biz ise bu ikiliklerin biri birinin yerine değil bir arada olması gerektiğine, bir arada düşünülmesi, tasarlanması ve hayata geçirilmesi gerektiğine inanıyoruz. Bu düşünceyle projenin asıl amacı "söyleşmektir".

Dolayısıyla bu bir sonuç projesi değil, süreç projesi olarak tasarlandı ve gerçekleştirildi.

Çalıştay konuları olarak belirlenen "Cumhuriyet ve Demokrasi", "Küresel Dönüşüm ve Ulusal Strateji", "Refah ve Bölüşüm", "Çevre ve Kalkınma" konularında uzman/akademisyen ikişer yetkin isim moderatör olarak tanımlandı.

Ele alınan dört temel ikilik konusundaki moderatörler ile

proje koordinatörlerinin de dahil olduğu "Proje Kurulu" oluşturuldu. Bu kapsamda çalıştay dizisi projesinin eş koordinatörlüğünü Bekir Ağırır ve Prof. Dr. Ali Yaycıoğlu, Cumhuriyet ve Demokrasi çalıştaylarının eş moderatörlüğünü Prof. Dr. Ali Yaycıoğlu ve Prof. Dr. Murat Somer, Küresel Dönüşüm ve Ulusal Strateji çalıştaylarının eş moderatörlüğünü Prof. Dr. Evren Balta ve Barçın Yınanç, Refah ve Bölüşüm çalıştaylarının eş moderatörlüğünü Prof. Dr. Ceyhun Elgin ve Prof. Dr. Burça Kızırmak, Çevre ve Kalkınma çalıştaylarının eş moderatörlüğünü Prof. Dr. Erinç Yeldan ve Dr. Ümit Şahin yaptılar.

Her bir çalıştay için ilgili moderatörler tarafından tartışmalara zemin olmak üzere kavram belgesi ve tartışılması gereken başlıklara dair sorular hazırlandı.

Her konu başlığında ikişer kez olmak üzere çalıştaylar gerçekleştirildi. Her bir çalıştay için konunun uzmanı olan akademisyenlerden, konunun tarafı olan sivil toplum örgütleri, iş dünyası, sendikalar, çevre örgütleri temsilcilerinden, düşünce insanlarından, geçmişte siyaset ve bürokraside görev almış kişilerden, toplumsal kümeleri ve farklılıkları temsil edenlerden oluşan katılımcılar belirlendi.

Toplam 8 çalıştay ve 1 dar katılımlı yuvarlak masa toplantısı düzenlendi. Bu 9 toplantı; 5 farklı şehirde, toplam 224 katılımcıyla gerçekleştirildi. Proje eş koordinatörleri ve eş moderatörlerinin de katıldığı toplantıların akış yöneticiliğini İdil Türkmenoğlu yaptı.

Çalıştaylar, katılımcıların da bilgi ve izinleri çerçevesinde kayda alındı. Kayıtlar anonimleştirilerek moderatörlerin yorumlamaları ve çıkarımları ile bu raporun içeriğinde yer alan çalıştay değerlendirme raporları haline getirildi.

Tarih	Yer	Konu	Yöntem
1 Nisan	İstanbul	Cumhuriyet ve Demokrasi	Çalıştay
6 Mayıs	İstanbul	Refah ve Bölüşüm	Çalıştay
4 Haziran	İstanbul	Küresel Dönüşüm ve Ulusal Strateji	Çalıştay
17 Haziran	Adana	Refah ve Bölüşüm	Çalıştay
18 Haziran	İstanbul	Çevre ve Kalkınma	Çalıştay
8 Temmuz	Ankara	Küresel Dönüşüm ve Ulusal Strateji	Çalıştay
16 Eylül	İzmir	Çevre ve Kalkınma	Çalıştay
24 Eylül	Samsun	Cumhuriyet ve Demokrasi	Çalıştay
4 Ekim	İstanbul	Cumhuriyet ve Demokrasi	Yuvarlak Masa

